

Ρομαντισμός και κλασικισμός

Είθισται το ρομαντικό να ορίζεται αντιδιαμετρικά με το κλασικό, κάτι που δημιουργεί αυτόματα μια πλειάδα δυισμών εκ των οποίων οι γνωστότεροι και συνάμα οι πιο ακραίοι είναι, ως γνωστόν, οι εξής: άρρωστο-υγιές, μεσαίωνας-αρχαιότητα. Διαβάζουμε συχνά ότι ο κλασικισμός έχει ως πρότυπο την κλασική αρχαιότητα, ενώ ο ρομαντισμός τον Μεσαίωνα. Ο μεσαίωνας λοιπόν εξιδανικεύεται επειδή είναι ένα ξένο σώμα για το οποίο αναλογικά με την αρχαιότητα ξέρουμε ακόμα και σήμερα πολύ λίγα και στο ρομαντικό σύμπαν, κυρίως στην πρώιμη φάση, ο μεσαίωνας αποτελεί μεταφορά για το ξένο· ανάδοχοί του είναι ο εξωτισμός στα τέλη του 19ου αιώνα και ενδεχομένως ο ριζικός εξωτισμός του Μπωντριγιάρ σήμερα. Ακολουθώς θα θέλαμε να εφιστήσουμε την προσοχή στο εξής γεγονός: εάν ρομαντισμός και κλασικισμός είναι δύο αποκρυσταλλωμένες αντιθέσεις, τότε πρόκειται για μία στατική σύλληψή τους. Ποια θα ήταν όμως η εναλλακτική μιας δυναμικής;

Για τον Φρήντριχ Σλέγκελ ρομαντικό είναι λίγο πολύ ό,τι ακολουθεί την αρχαιότητα για να ισχυριστεί έπειτα ότι η Οδύσσεια είναι ο πιο παλιός ρομαντικός οικογενειακός πίνακας και αυτό μάλλον μας παραπέμπει στη διάκριση αφελούς και συναισθηματικής ποίησης στη γνωστή πραγματεία του Σίλλερ και στην παραδοχή ότι και στην αρχαιότητα υπήρχε συναισθηματική ποίηση. Εάν πάλι κανείς συνδέσει το όνομα του Σαίξπηρ με το κλασικό ρεπερτόριο, ενώ εδώ ο Σαίξπηρ αποθεώνεται ως ο απόλυτα ρομαντικός συγγραφέας, τότε ανακύπτει μια προβληματική οριοθέτησης. Σ' αυτό το σημείο όμως έχουμε αναδιπλωθεί γύρω από τη στατική θεώρηση.

Μία δυναμική θεώρηση ενδεχομένως να μην προκαλούσε ρήξεις, να μην έβλεπε χάσματα, αλλά να ανέτρεχε στην ευκο-

λία μίας απλής χειρονομίας που θα απέτρεπε τις εκάστοτε αξιώσεις ολότητας. Σε τι συνίσταται εδώ το προοδευτικό; Ρομαντική προοδευτική ποίηση αποτελεί μία, παρά τα φαινόμενα, σεμνή περιφραση. Ρομαντικό είναι αυτό που επιδιώκει να γίνει κλασικό, δηλαδή κάτι υπό εξέλιξη, πρότερο του κλασικού, σύμφωνα μ' ένα από τα αποσπάσματα που ανοίγουν την παρούσα ανθολογία. Και σ' αυτό συνηγορεί μάλιστα το γεγονός ότι το κλασικό είναι δόκιμο και μάλιστα τόσο σύνθετες ως έκφραση αξιολογικής κρίσης (λέμε π.χ., κλασικές ταινίες του κινηματογράφου ή στον κλασικό κινηματογράφο), ενώ στο ρομαντικό δεν μπορεί να εγερθεί η παραμικρή υποψία για μία τέτοια χρήση. Άλλωστε και ο Σαίξπηρ που μας αφορά εδώ είναι ρομαντικός λόγω του τρόπου χειρισμού του υλικού του.

Έτσι όμως το ρομαντικό παρουσιάστηκε ως κάτι το δυναμικό που υπηρετεί την αποκρυστάλλωση του κλασικού. Πώς ανταποδίδεται η χειρονομία; Αυτό που έχει αποκρυσταλλωθεί κάποια στιγμή ως κλασικό, σε μία άλλη στιγμή μπαίνει σε μία δυναμική φορά κίνησης γινόμενο ρομαντικό για μία νέα δημιουργία. Το κλασικό είναι, γίνεται μάλλον, αφορμή για μία εκ νέου ενεργοποίηση που δεν μπορεί παρά να είναι ρομαντική. Οπότε το ένα συμπληρώνει το άλλο. Η χρονικά παράλληλη εμφάνιση ρομαντισμού και κλασικισμού δεν είναι τυχαία, καθώς το ένα ρεύμα συμπληρώνει το άλλο. Όταν μάλιστα γίνεται λόγος για ρομαντική περίοδο στον κατεξοχήν εκπρόσωπο του κλασικισμού, που δεν είναι άλλος από τον Γκαίτε, τότε δεν μπορεί παρά να πρόκειται για μία τέτοια κίνηση.

Ο συγκρητισμός των μορφών

Οι παλιές μορφές οφείλουν να επανέλθουν για να προσλάβουν μία καινούργια σημασία και να υπηρετήσουν ως διαμε-

σολαθήσεις-μεταβάσεις το όραμα μιας ενσώματης εσωτερικότητας. Αυτή η αναδιάταξη των μορφών, αναγκαστικά κριτική, δεν μπορεί παρά να είναι απελευθερωτική, καθώς αποτρέπει τη μορφή από το να γίνει σύμβαση. Ο συγκρητισμός δεν μπορεί παρά να είναι στάδιο ή ακόμα και μέθοδος του εκρομαντισμού. Η αναμόχλευση αυτών των μορφών δεν θα ήταν δυνατή δίχως την εξύψωση της μουσικής μορφής. Η μουσική μορφή, την οικουμενικότητα της οποίας δεν κουράζονται να εξυμνούν οι ρομαντικοί, το σημαίνουν δίχως σημαινόμενο, δημιουργεί μια ακολουθία ελεύθερων συμβόλων και, ως κίνηση στο θυμικό (νοούμενο ως εσωτερικός αισθησιασμός), εμπνυχώνει για μία τέτοια δραστηριότητα. Η μουσική εισχωρεί ως πνεύμα στο σώμα και αποχωρεί ως υλικότητα για να μείνει ως ανάμνηση. Δεν έχει τη σταθερότητα της πλαστικής μορφής, γεγονός άλλωστε που την καθιστά την κατεξοχήν ρομαντική μορφή, και το εποπτικό δυναμικό του ματιού, αλλά αυτό ακριβώς το διαλεκτικό μέσα-έξω που τη διακρίνει είναι το στοιχείο που ενεργοποιεί τη φαντασία. Κάποιος κλείνει τα μάτια του ενώπιον ενός πίνακα για να μην διαταράσσεται η φαντασία του, διαβάζουμε σ' ένα απόσπασμα. Ο πίνακας εδώ λειτουργεί μάλλον ως δυνητική μουσική.

Γιατί όμως αυτή η εμμονή στη μουσική; Ένα ιερογλυφικό ανοιχτό προς κάθε διευκρίνιση μέσω της φαντασίας και ύστατος αισθησιασμός της εσωτερικότητας, όπου το θυμικό τρεμίζει.

Το απόσπασμα

Η μορφή των κειμένων είναι αυτή του *αποσπάσματος* (Fragment). Η μορφή αυτή, η οποία έχει ως πρότυπο της τον αφορισμό των Γάλλων ηθικολόγων, δεν είναι τυχαία, αλλά πιστή στο πνεύμα της ρομαντικής θεωρίας και συνιστά τον

τόπο όπου λαμβάνει χώρα η ρομαντική ειρωνεία, στην οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Το απόσπασμα χαρακτηρίζεται από μια δυναμική συμπίκνωση, καθώς στοχεύει στην ενδυνάτωση και την επιτάχυνση της αποπεράτωσης του ήδη υπάρχοντος, αποτελώντας μια κειμενική ενότητα *sui generis*, γιατί αίρει τα συνήθη όρια της κειμενικότητας προς όφελος μιας αυτόνομης μορφής γλωσσικής σκέψης.

Το απόσπασμα βρίσκεται σε συνεχή αντιπαράθεση προς το τέλειο και το άπειρο επιχειρώντας να μεταδώσει το μη μεταδώσιμο, να κοινοποιήσει αυτό που δεν δύναται να ειπωθεί, αποτελώντας έτσι έναν ενδιάμεσο, *ανοιχτό*, μέσο, χώρο έντασης. Όπως άλλωστε και ο αφορισμός, προσπαθεί να παρουσιάσει τη διαμάχη μεταξύ μέρους και όλου, ατόμου και κόσμου κ.τ.λ. Διότι είναι η μορφή που βρίσκεται στη μεγαλύτερη εγγύτητα με το ευφυολόγημα.

Τα αποσπάσματα αποτελούν ζωντανά βλέμματα προς το άπειρο, το οποίο δύνανται να αντικρύσουν ακριβώς επειδή έχουν συνείδηση της περατότητάς τους και, όπως γνωρίζουμε από τα διδάγματα του κριτικού ιδεαλισμού, η απειρότητα μπορεί να βιωθεί μόνο μέσα στο πεπερασμένο. Αποτελούν αρνητική απεικόνιση του απείρου, υψώνονται δηλαδή απέναντί του *ex negativo*.

Η παρουσία της σκέψης στη γλώσσα είναι το ζητούμενο, αλλά στη γλώσσα είναι αδύνατο να μεταφερθεί αυτούσιο το θάμπος της παρουσίας. Το απόσπασμα προσπαθεί να διασώσει κάτι ως σπίθα, βάζοντας τελεία νωρίς για να δημιουργήσει μία απόσταση από την οποία είναι πιο ασφαλής η εποπτεία και το γέλιο του Θεού πιο σιγανό. Το αντίτιμο αυτής της απόστασης ασφαλείας είναι η μελαγχολία της μη παρουσίας, που καθιστά τα αποσπάσματα, σύμφωνα με τον Novalis, *σημειώ-*

σεις στο περιδώριο της ζωής. Γιατί δεν έχουν ρίζα και δεν μπορούν να ριζώσουν πουθενά.

Η μορφή του ρομαντικού αποσπάσματος είναι όμως πειραματική και εκεί έγκειται ο αισιόδοξος τόνος που αφήνουν όχι λίγες φορές να διαφανεί. Όπως ο φυσικός αποκομίζει από μια πειραματική διάταξη εμπειρίες τις οποίες δεν θα μπορούσε να αποκομίσει με την απλή παρατήρηση της φύσης, έτσι και οι πειραματιζόμενοι με τις σκέψεις δοκιμάζουν ορισμένους συνδιασμούς εννοιών και αντιλήψεων για να αποκτήσουν πρόσβαση σε μονοπάτια την πρόσβαση των οποίων δεν μπορεί να εγγυηθεί η καθιερωμένη λογική, αλλά ούτε και η τυχαία σύμπτωση. Ο Φρήντριχ Σλέγκελ μιλάει για μια πειραματική φυσική του πνεύματος που βρίσκει την έκφρασή της στο δοκίμιο, έτσι όπως αυτό ορίζεται σ' ένα απόσπασμα της παρούσας συλλόγης, δηλαδή ως διηνεκής πειραματισμός.

Ρομαντική ειρωνεία

Ας δούμε όμως τι θα πει *ρομαντική ειρωνεία*. Αποτελεί την πνευματική ολοκλήρωση του θανάτου στη ζωή. Απέναντι στο όλο και το άπειρο κάθε τι ατομικό είναι πεπερασμένο και ανολοκλήρωτο, οπότε το πεπερασμένο πρέπει να διαλυθεί στους κόλπους της ειρωνείας. Η ολοκλήρωση είναι η άρση του πεπερασμένου ως ανολοκλήρωτου, η ολοκλήρωση μέσω μιας διαρκούς αυθυπέρβασης. Εμπεριέχει και προκαλεί μια αίσθηση της άλυτης διαμάχης μεταξύ της αδυνατότητας και της αναγκαιότητας μιας ολοκληρωμένης κοινοποίησης, πρόκειται για μια διαρκή εναλλαγή αυτοδημιουργίας και αυτοπεριορισμού. Η ρομαντική ειρωνεία είναι ένα μέσο προφύλαξης απέναντι στην ακρότητα της επιδίωξης της ολότητας, αναγνώριση του αδύνατου και ειρωνεία απέναντι στη ψευδαίσθηση-θεώρηση του αδύνα-

του ως δυνατού. Ας θυμηθεί κανείς ότι η ρομαντική ειρωνεία είναι μορφικό μέσο στα πλαίσια του αστικού ουμανισμού του Τόμας Μαν.

Κριτική

Άρα η ρομαντική ειρωνεία συνιστά *κριτική*. Εάν το απόσπασμα είναι ένας χώρος έντασης όπου καταβάλλεται προσπάθεια να εκφραστεί το ανείπωτο ή όπου το ανείπωτο αφήνεται να εκφραστεί, τότε η κριτική δεν μπορεί παρά να είναι η αμφίρροπη κίνηση αυτής της έντασης. Η κριτική, γράφει ο Φρήντριχ Σλέγκελ, δεν είναι θέμα γούστου· το γούστο από μόνο του δεν είναι καλός σύμβουλος. Η κριτική είναι αναστοχασμός και όχι αφαίρεση που οφείλεται στο προσωπικό γούστο. Ο καλλιτέχνης παγιώνει τη μορφή, ο κριτικός ως πλατωνιστής συλλαμβάνει το ιδεατό που προηγείται αλλά και έπεται της μορφής που έχει παγιωθεί στο έργο τέχνης. Η κριτική οφείλει να είναι στο ύψος του έργου τέχνης, τίποτα περισσότερο τίποτα λιγότερο, εφόσον πρόκειται για μορφές. Ενδεικτικός είναι ο εξής αφορισμός του Φρήντριχ Σλέγκελ: *οι μάσκες είναι μόνο στο εξωτερικό τους εθνικές, το εσωτερικό τους είναι οικουμενικό*. Η μάσκα εμφανίζεται από μπροστά, από έξω, αν όμως γυρίσει κανείς στο εσωτερικό της μάσκας, τότε θα ανακαλύψει έναν παράξενο κόσμο από βαθουλώματα και πτυχώσεις, που είναι ενδεχομένως πιο οικουμενικός ως προς τη μορφή του. Η κριτική, ως οικουμενική προσέγγιση του τοπικού, προσπαθεί να ψηλαφίσει αυτό το εσωτερικό και έτσι ψηλαφιστά να οδηγηθεί στις εσοχές των ματιών του στόματος, της μύτης, δηλαδή στην αναγκαιότητα των αισθήσεων. Στα αισθητήρια όργανα ο ερεθισμός των οποίων είναι και η πρώτη αρχή παραγωγής νοήματος.

Για να ανακαλύψει όμως κανείς το εσωτερικό της μάσκας πρέπει να φορέσει πολλές μάσκες και να τις απεκδυθεί στο τέλος. Και από αυτή την οπτική πρόκειται για ένα εγχείρημα το οποίο μπορεί να ειπωθεί ως πειραματική φιλοσοφία.

Πηγές και συντομογραφίες

Athenäums-Fragmente, Kritische ή *Lyzeums-Fragmente, Ideen*: αποτελούν τις τρεις βασικές συλλογές αποσπασμάτων της παρούσας ανθολογίας

Athenäums-Fragmente: Τα αποσπάσματα που φέρουν αυτή την επωνυμία προέρχονται από τη περίφημη συλλογή των 451 αποσπασμάτων που δημοσιεύτηκαν το 1798 στο δεύτερο μέρος του πρώτου τόμου του ομώνυμου περιοδικού των αδελφών Schlegel. Ας σημειωθεί ότι σ' αυτή την έκδοση τα αποσπάσματα δεν συνοδεύονται από την ένδειξη του συγγραφέα. Το μεγαλύτερο μέρος τους είναι γραμμένο από τον Friedrich Schlegel και το υπόλοιπο από τους A.W. Schlegel, Novalis, Schleiermacher και Caroline Schlegel.

Kritische Fragmente: Τα 127 κριτικά αποσπάσματα του Fr. Schlegel δημοσιεύτηκαν το 1797 στο δεύτερο μέρος του πρώτου τόμου του περιοδικού *Lyzeum der schönen Künste* (Λύκειο των Καλών Τεχνών)

Ideen: Τα 156 αποσπάσματα του Fr. Schlegel που απαρτίζουν αυτή τη συλλογή δημοσιεύτηκαν το 1800 στο τελευταίο τεύχος του *Athenäum*.

Η μετάφραση των αποσπασμάτων των αδελφών Schlegel έγινε σύμφωνα με την εξής έκδοση: Friedrich Schlegel: *Kritische Schriften und Fragmente*: in 6 Bd., Hrsg. von Ernst Behler u. Hans Eichner. Studienausgabe. 1988 Ferdinand Schöningh, Paderborn.

Η μετάφραση των αποσπασμάτων του Νοβάλις που δημοσιεύτηκαν στο *Athenäum* έγινε από την άνωθεν έκδοση, ενώ η μετάφραση και η επιλογή των υπολοίπων από συλλογές χειρογράφων ακολούθησε την εξής έκδοση: Novalis: *Schriften: Die Werke Friedrich von Hardenbergs*: in 4 Bd. u. 1 Begleitsbd., Hrsg. Von Paul Kluckhohn u. Richard Samuel. 1981³ Verlag W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz (Πρώτη έκδοση 1960).

Συντομογραφίες

FS	Friedrich Schlegel
AWS	August Wilhelm Schlegel
N	Novalis [Friedrich von Hardenberg]

Ο κόσμος οφείλει να εκρομαντισθεί. Έτσι θα επανασυλλάβουμε το πρωταρχικό νόημα. Εκρομαντισμός δεν σημαίνει τίποτα περισσότερο από μια ποιοτική ενδυνάτωση. Σ' αυτό το εγχείρημα ο ταπεινότερος εαυτός οφείλει να ταυτιστεί με έναν καλύτερο εαυτό. Όπως άλλωστε κι εμείς οι ίδιοι δεν είμαστε παρά μια ακολουθία τέτοιων δυνατοτήτων. Η φύση αυτού του εγχειρήματος παραμένει ακόμα άγνωστη. Προσδίδοντας ένα υψηλό νόημα σε κάτι που είναι κοινό, μια μυστηριακή όψη στο τετριμμένο, στο γνωστό τη γοητεία του αγνώστου, το καθιστώ ρομαντικό. Αντίστροφο θα είναι το εγχείρημα γι' αυτό που έχουμε τοποθετήσει ψηλά, το άγνωστο, το μυστηριακό, το άπειρο. Αυτό θα γίνει λογάριθμος μέσω συνενώσεων. Στο εγχείρημα αυτό θα δοθεί μια τρέχουσα έκφραση: ρομαντική φιλοσοφία, *lingua romana*. Εναλλαγή ανύψωσης και ταπείνωσης.

N, Vorarbeiten zu verschiedenen Fragmentsammlungen [1798]
Logologische Fragmente (II), 105

Η ρομαντική ποίηση είναι προοδευτική οικουμενική ποίηση. Προορισμός της δεν είναι μόνο να ενώσει πάλι όλα τα μεμονωμένα είδη ποίησης και να εμπλουτίσει την ποίηση με φιλοσοφία και ρητορική. Θέλει και οφείλει να συγχωνεύσει ποίηση και πρόζα, μεγαλοφυία και κριτική, τεχνητό και φυσικό ύφος στην ποίηση, να δώσει στην ποίηση ζωντάνια και συντροφικότητα, να κάνει τη ζωή και την κοινωνία ποιητική, να εμφυσησει ποίηση στο ευφυολόγημα, να διαποτίσει με ευδόκιμο παιδευτικό υλικό πάσης φύσεως κάθε μορφή τέχνης μέχρι κορεσμού και να αναταράξει την τέχνη με τις δονήσεις του χιούμορ. Στους κόλπους της εγκλείει όλα αυτά που μπο-

ρούν να αποτελέσουν ποίηση, από τα μεγαλύτερα συστήματα τέχνης, τα οποία περιλαμβάνουν μέσα τους και άλλα επιπλέον συστήματα, μέχρι και τον λυγμό, το φιλί που αποπνέει το παιδί στο άτεχνο τραγούδι του. Έχει τη δυνατότητα να χάνεται στην αναπαράστασή της με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να πιστεύει κανείς ότι ο χαρακτηρισμός κάθε λογής ποιητικών υποκειμένων είναι για εκείνη εν και παν· και όμως δεν υπάρχει ακόμα καμία μορφή η οποία έχει φτιαχτεί για να εκφράζει απόλυτα το πνεύμα του συγγραφέα, έτσι ώστε ορισμένοι καλλιτέχνες, που απλώς και μόνο ήθελαν να γράψουν ένα μυθιστόρημα, το μόνο που κατάφεραν ήταν να δώσουν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό μια περιγραφή του εαυτού τους.

Μόνο αυτή μπορεί ταυτόχρονα να παράγει από το έπος έναν καθρέφτη όλου του κόσμου. Και όμως, περισσότερο από ο,τιδήποτε άλλο, έχει τη δυνατότητα να αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο της αναπαράστασης, ελεύθερη από κάθε πραγματικό ή ιδεατό ενδιαφέρον, πάνω στις φτερούγες του ποιητικού στοχασμού και να βρίσκεται μετέωρη ενδιάμεσα, να καθιστά δυνατό τον αναστοχασμό πάντοτε εκ νέου και να τον πολλαπλασιάζει σε μία σειρά από καθρέφτες. Είναι ικανή να προσφέρει την πιο υψηλή και πολύπλευρη παιδεία, όχι μόνο από μέσα προς τα έξω, αλλά και από έξω προς τα μέσα, οργανώνοντας ισομερώς όλα τα μέλη του κάθε οργανισμού, όπως οφείλει να διάκειται το όλο απέναντι στα παράγωγά του, έτσι ώστε να επιτρέπει τη διάνοιξη της προοπτικής μιας αναπτυσσόμενης κλασικότητας χωρίς όρια. Η ρομαντική ποίηση ορθώνεται ανάμεσα στις τέχνες όπως το ευφυολόγημα απέναντι στη φιλοσοφία· σημαίνει τόσα για τη ζωή όσα και η κοινωνία, οι συναναστροφές, η φιλία και η αγάπη. Όλα τα άλλα είδη ποίησης είναι πλέον ξεπερασμένα και μπορούν τώρα πια να υποβληθούν σε ανατομία. Το είδος της

ρομαντικής ποίησης βρίσκεται ακόμα υπό εξέλιξη. Και η αληθινή ουσία της συνίσταται ακριβώς στο ότι μπορεί να εξελίσσεται εις τον αιώνα των αιώνων χωρίς να ολοκληρώνεται ποτέ. Δεν πρόκειται ποτέ να αναιρεθεί από κάποια θεωρία και μόνο στο πλαίσιο μιας θεϊκά εμπνευσμένης κριτικής θα επιτρεπόταν να αποτολμήσει κανείς έναν χαρακτηρισμό του ιδανικού της. Μόνο αυτή είναι άπειρη, επειδή μόνο αυτή είναι ελεύθερη, αναγνωρίζοντας ως πρώτο κανόνα της ότι η αυθαιρεσία του ποιητή δεν επιδέχεται κανέναν κανόνα. Η ρομαντική ποίηση είναι η μόνη που είναι κάτι παραπάνω από είδος και είναι παράλληλα η ίδια η ποιητική τέχνη, διότι κατά μία έννοια κάθε ποίηση είναι ή οφείλει να είναι ρομαντική.

FS, Athenäums - Fragmente, 116

3

Η κλασική ποίηση έχει έναν πλαστικό χαρακτήρα, η συναισθηματική έναν μουσικό και η προοδευτική έναν ποιητικό.

FS, Aus den Heften zur Poesie und Literatur [1796-1801], [V] Fragmente zur Litteratur und Poesie. 1797. Zur Grundlage der Kunstlehre, 231

4

Η κλασική ποίηση, η φυσική ποίηση, η συναισθηματική *ποίηση* (δηλαδή η απόλυτη, ηθική, μυστικιστική) *ωθούνται από μόνες τους στην καταστροφή*. Η *προοδευτική* τις ενώνει όλες και αυτοκαταστρέφεται συνεχώς για να επιστρέψει όμως πάλι.

FS, Aus den Heften zur Poesie und Literatur [1796-1801], [V] Fragmente zur Litteratur und Poesie. 1797. Zur Grundlage der Kunstlehre, 208

5

Ολόκληρη η ιστορία της σύγχρονης ποίησης είναι ένα συνεχές σχόλιο πάνω στο μικρό κείμενο της φιλοσοφίας: κάθε τέ-

χνη οφείλει να γίνει επιστήμη και κάθε επιστήμη οφείλει να γίνει τέχνη· ποίηση και φιλοσοφία πρέπει να είναι ενωμένες.

FS, Kritische Fragmente, 115

6

Ο υψηλότερος μυστικισμός της τέχνης – ως εκδήλωση του πεπρωμένου, ως φυσικό γεγονός

N, Fragmente und Studien 1799-1800. Aufzeichnungen von Juni bis Dezember 1799. 18 Junius. [1799], 22

7

Η θρησκεία του *αγνώστου θεού* στην Αθήνα.

N, Fragmente und Studien 1799-1800. Aufzeichnungen von Juni bis Dezember 1799. 18 Junius. [1799], 11

8

Είναι αρκετά μονόπλευρο και υπερφίαλο να πρέπει να υπάρχει μόνο ένας Μεσάζων. Για έναν ολοκληρωμένο χριστιανό, στο πρότυπο του οποίου φαίνεται να ανταποκρίνεται από αυτή τη σκοπιά περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο ο Σπινόζα, τα πάντα θα όφειλαν να επιτελούν ένα ρόλο μεσάζοντος.

FS, Athenäums - Fragmente, 234

9

Το επιστημονικό ιδανικό της χριστιανοσύνης είναι ο χαρακτηρισμός της θεότητας με άπειρα πολλές παραλλαγές.

FS, Athenäums - Fragmente, 411

10

Οικουμενικότητα σημαίνει αμοιβαίος κορεσμός όλων των μορφών και των υλικών. Η αρμονία θα επιτευχθεί μόνο μέσω της

σύνδεσης ποίησης και φιλοσοφίας, καθώς ακόμα και στα πιο ολοκληρωμένα οικουμενικά έργα τής μέχρι τώρα απομονωμένης ποίησης και φιλοσοφίας φαίνεται να λείπει αυτή η σύνθεση. Όσον αφορά την αρμονία παραμένουν ακόμη ανολοκλήρωτα. Η ζωή του οικουμενικού πνεύματος είναι μια αδιάκοπη αλυσίδα εσωτερικών επαναστάσεων· όλα τα άτομα, τα πρωταρχικά, τα αιώνια, ζουν δηλαδή μέσα σ' αυτό. Πρόκειται σι' αλήθεια για έναν πολυθεϊστή που φέρει ολόκληρο τον Όλυμπο μέσα του.

FS, Athenäums - Fragmente, 451

11

Η *ζωή μας όλη είναι θεία λειτουργία*.

N, Vorarbeiten zu verschiedenen Fragmentsammlungen [1798] Teplitzer Fragmente, 78

12

Πραγματικότητα Θεού είναι μια πιο ταιριαστή έκφραση για την ύπαρξη.

FS, Aus den Heften zur Philosophie [1794-1818], [IV] Philosophische Fragmente. Zweite Epoche. I, 1058

13

Κάθε έννοια του Θεού είναι κενή φλυαρία. Όμως η ιδέα της θεότητας είναι η ιδέα των ιδεών.

FS, Ideen, 15

14

Τίποτα δεν είναι πιο προσιτό στο πνεύμα απ' ότι το άπειρο.

N, Vorarbeiten zu verschiedenen Fragmentsammlungen [1798] Teplitzer Fragmente, 16